

9. Тіньова економіка в Україні: масштаби та напрями подолання : аналіт. доп. / Т.А. Тищук, Ю.М. Харазішвілі, О.В. Іванов ; за заг. ред. Я.А. Жаліла. – К. : НІСД, 2011. – 96 с.
10. Україну наводнили нелегальні автомобілі // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://vesti.ua/poleznoe/23260-ukrainu-navodnili-nelegalnye-avtomobili>.
11. Україна недоотримує 1 мільярд євро через контрабанду і контрафактну продукцію // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.radiosvoboda.org/content/article/25048762.html>.
12. Щорічна українська контрабанда цигарок сягнула 7 млрд // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nepravda.in.ua/tag/kontrabanda>.
13. Global Risks Report 2011. An initiative of the Risk Response Network. January 2011 / World Economic Forum // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://riskreport.weforum.org/global-risks-2011.pdf>.

УДК 343.85

ПОНЯТТЯ «СИСТЕМА» І «МЕХАНІЗМ» ЩОДО ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ: ПРОБЛЕМИ СПІВВІДНОШЕННЯ

THE CONCEPT OF “SYSTEM” AND “MECHANISM” ON THE FIGHT AGAINST JUVENILE DELINQUENCY: PROBLEMS OF CORRELATION

Колесник М.О.,

*старший викладач кафедри юридичних дисциплін
Сумської філії*

*Харківського національного університету внутрішніх справ,
здобувач кафедри кримінально-правових дисциплін
факультету права та масових комунікацій
Харківського національного університету внутрішніх справ*

У статті розглядається поняття й сутнісне значення системи та механізму в цілому. Визначається зміст протидії злочинності як діяльності суб'єктів реалізації державної політики. Виокремлюються характерні особливості і власності понять «система» та «механізм». Аналізуються різні погляди щодо співвідношення понять «система» та «механізм» протидії злочинності, в тому числі неповнолітніх.

Ключові слова: злочинність, злочинність неповнолітніх, протидія злочинності, система протидії злочинності неповнолітніх, механізм протидії злочинності неповнолітніх.

В статье рассматривается понятие и сущностное значение системы и механизма в целом. Определяется содержание противодействия преступности как деятельности субъектов реализации государственной политики. Выделяются характерные особенности и свойства понятий «система» и «механизм». Анализируются различные взгляды относительно соотношения понятий «система» и «механизм» противодействию преступности, в том числе несовершеннолетних.

Ключевые слова: преступность, преступность несовершеннолетних, противодействие преступности, система противодействия преступности несовершеннолетних, механизм противодействия преступности несовершеннолетних.

The article considers the concept and the essential value of system and mechanism as a whole. Determine the content of combating crime as business entities of the state. Distinguishes the characteristics and properties of the concepts “system” and “mechanism”. Various views on the relationship between the concepts “system” and “mechanism” of combating crime, including minors.

Key words: crime, juvenile crime, combating crime, combating juvenile delinquency system, the mechanism of combating juvenile delinquency.

Протидія злочинам серед дітей становить одне з найважливіших завдань як для органів, що є суб'єктами запобігання злочинності дітей, так і для суспільства в цілому. У протидії дитячій злочинності є, відповідно, притаманна їй система та механізм. Актуальність теми полягає в тому, що поняття й сутність досліджуваних категорій не можуть бути раз і назавжди дані та розкриті, вони постійно розвиваються, вдосконалюються під час заглиблення в пізнання дійсності. Лише оволодівши науковими поняттями, дослідник може науково осмислити процеси реальної дійсності, зрозуміти тенденції, перспективи їхнього розвитку.

Проблемам організації системи протидії злочинності та її складових елементів чимало уваги при-

діляли такі науковці, як Г. Аванесов, О. Алексєєв, О. Бандурка, В. Голіна, О. Кальман, О. Литвак та інші. Особливої уваги заслуговує дисертаційне дослідження О. Литвинова «Соціально-правовий механізм протидії злочинності в Україні», присвячене аналізу методологічних засад та практиці функціонування соціально-правового механізму протидії злочинності, визначенню шляхів його вдосконалення. Визначено зміст, основні напрямки, систему, елементний і компонентний склад, особливості та значення окремих статичних і динамічних елементів діяльності із протидії злочинності.

Метою публікації є розгляд й аналіз підходів щодо розуміння механізму та системи протидії зло-

чинності на основі вивчення теоретичних і практичних напрацювань із даного питання.

Для досягнення поставленої мети необхідно розкрити сутність категорій «система» та «механізм» у площині попередження злочинності, зокрема дитячої злочинності, проаналізувати співвідношення досліджуваних категорій.

Важливою складовою теорії є поняття, в яких зосереджено наше наукове знання про природу і сутність явища, відображені характерні закономірності та зв'язки. Поняття – це форма наукового мислення, форма пізнання реальної дійсності. Через систему понять виражається зміст теорії. Без чітких, науково обґрунтованих понять немає і не може бути наукової теорії. У цій системі виділяються категорії, які є максимально широкими, фундаментальними поняттями, що концентрують знання про найсуттєвіші сторони і властивості об'єкта, який досліджується, його закономірні зв'язки й відносини. Серед управлінських понять і категорій є такі, які генетично походять з інших галузей знань, особливо філософії, кібернетики, психології, соціології, етики, моралі тощо.

При цьому важливо враховувати зауваження Гегеля, що «та дефініція, з якої певна наука починає абсолютно з самого початку, не може містити нічого іншого, крім певного конкретного вираження того, що як відоме їй загальновизнане уявляють собі як предмет і мету цієї науки». Природа поняття гнучка, весь час у русі, синтезується в більш глибокі і змістовні поняття [1, с. 137].

Протидія злочинності – діяльність суб'єктів реалізації державної політики й суспільства, що включає в себе комплекс заходів, спрямованих на запобігання, припинення, виявлення, розкриття, розслідування злочинів, встановлення постраждалих і винних осіб, притягнення останніх до відповідальності та їх покарання відповідно до законодавства України та міжнародних актів [2, с. 8].

Проблема протидії злочинності будь-якого характеру або спрямування пов'язана із соціальними факторами, адже вона має справу з певними соціальними групами або окремими індивідами та життєвими ситуаціями, до яких вони потрапляють. Протидія в цьому сенсі є цільовим актом, зорієнтованим на ті чи інші категорії людей. Вона також є специфічною соціальною системою [3, с. 15].

Система – це об'єктивна єдність закономірно пов'язаних один з одним предметів, явищ, а також знань про природу й суспільство.

Систему визначають також як комплекс елементів та їхніх властивостей, взаємодія між якими зумовлює появу якісно нової цілісності. Один з основоположників загальної теорії систем Л. фон Берталанфі визначав систему як комплекс взаємодіючих елементів. Таким чином, система – це комплекс взаємопов'язаних елементів, що утворюють цілісність. Наявність істотних стійких зв'язків (відношень) між складовими системи або (та) їхніми властивостями, які перевищують за потужністю (силою) зв'язки (відношення) цих складових з об'єктами, що

не входять до цієї системи, є важливим її атрибутом.

Водночас окремі автори розмежовують онтологічний і гносеологічний аспекти цієї категорії. В онтологічному аспекті поняття «система» постає як сукупність елементів і зв'язків між ними, що існують об'єктивно, незалежно від волі та свідомості людей. У гносеологічному аспекті йдеться про використання поняття «система» та інших споріднених понять як інструмента пізнання сутності складних матеріальних систем. Цей аспект філософи називають епістемолого-методологічним.

До основних характерних особливостей системи можна віднести наступні.

1. Система є передусім сукупністю елементів. За певних умов елементи, відповідно, можуть розглядатись як системи.

2. Наявність суттєвих зв'язків між елементами та (або) їх властивостями, що переважають над зв'язками цих елементів із тими, які не входять до даної системи. Під суттєвими зв'язками розуміють лише такі, що закономірно визначають інтегративні властивості системи, і це вирізняє систему з оточуючого середовища як цілісний об'єкт.

3. Наявність визначеної організації, що проявляється у зменшенні ступеня ентропії (невизначеності) системи порівняно з ентропією системоутворюючих факторів. До таких факторів належать кількість елементів системи, кількість суттєвих зв'язків, якими може володіти елемент, тощо.

4. Наявність інтегративних властивостей, тобто властивих системі загалом, проте не властивих жодному елементу зокрема. Це свідчить про те, що хоча властивості системи й залежать від властивостей елементів, вони не визначаються ними повністю. Отже, система не зводиться до простої сукупності елементів, і розчленовуючи її на окремі частини, не можливо пізнати всі властивості системи загалом.

У загальному вигляді поняття «система» характеризується множиною елементів, зв'язками між ними, цілісним характером матеріального об'єкта, явища або процесу.

Аналіз різних тлумачень терміна «система» свідчить, що можна виокремити такі головні групи властивих системам властивостей, які характеризують сутність і складність систем, зв'язок систем із зовнішнім середовищем, цілеспрямованість систем, параметри розвитку та функціонування систем [4, с. 19-20].

Системи функціонують у певному зовнішньому середовищі. Зовнішнє середовище – це все те, що знаходиться зовні системи, поза її межами, включаючи необхідні умови для існування й розвитку системи. Середовище є сукупністю всіх об'єктів, зміна яких впливає на систему, а також тих об'єктів, що змінюються під впливом системи. Зовнішнє середовище складається з багатьох природних, суспільних, інформаційних, економічних, виробничих та інших факторів, які впливають на систему та й самі певною мірою перебувають під впливом цієї системи [4, с. 22-23].

Система соціального управління включає наступні компоненти: механізм управління, структуру

управління, об'єкти управління, функції управління, кадри управління, процес управління.

Система управління – це форма реалізації взаємодії та розвитку відносин управління, що виражається, перш за все, в законах і принципах управління, а також в цілях, структурі, методах, процесі й механізмі управління [5].

Система управління передбачає наявність механізмів, які забезпечують вплив суб'єктів управління на об'єкти управління. Категорія «механізм державного управління» досить широко вивчалася як зарубіжними, так і вітчизняними вченими. Хоча щодо зазначеного поняття ведуться наукові дискусії, воно застосовується і в численних програмних документах, які визначають стратегічні напрями різних сфер державного управління [6].

В Енциклопедичному словнику з державного управління механізм управління визначено як «внутрішнє улаштування системи управління, що визначає порядок управлінської діяльності». Об'єкти, процеси, явища, які забезпечують процес управління, становлять механізми управління [7, с. 424].

М. Бурбика робить висновок про можливість отождолення понять «механізм управління» та «система управління» [8, с. 12].

Р. Ларіна, А. Владзимирський та О. Балуєва зазначають, що механізм управління є складовою, проте найактивнішою частиною системи управління, яка забезпечує дію на чинники, від стану яких залежить результат діяльності керованого об'єкта. На їх погляд, механізм управління є достатньо складною категорією управління і включає такі елементи: цілі управління; критерії управління – кількісний аналог цілей управління; фактори управління – елементи об'єкта управління та їхнього зв'язку, на які здійснюється дія на користь досягнення поставлених цілей; методи дії на чинники управління; ресурси управління – матеріальні й фінансові ресурси, соціальний та організаційний потенціали, за використання яких реалізується обраний метод управління й забезпечується досягнення поставленої мети [9, с. 27].

Н. Нижник та В. Олуйко вважають, що комплексний механізм державного управління являє собою систему економічних, мотиваційних, організаційних, політичних і правових механізмів [10, с. 236].

О. Литвинов та Я. Ступник зазначають, що механізм протидії злочинності є похідною категорією від системи протидії злочинності як соціального явища та слугує засобом вираження її практичного потенціалу [11, с. 62].

У тлумачному словнику пропонуються три визначення поняття «механізм». Перше визначення розкриває його в загальноприйнятому технічному сенсі як сукупність деталей і вузлів, з яких складається

технічна конструкція; друге – внутрішній устрій, система чого-небудь; третє – сукупність станів і процесів, з яких складається будь-яке явище [12, с. 340].

Узагальнюючи викладене, можна зазначити, що поняття «механізм» має два значення: по-перше, внутрішня будова механізму, приладу, апарата, яка приводить їх у дію; по-друге, система, що визначає порядок якого-небудь виду діяльності.

Термін «механізм» щодо протидії злочинності неповнолітніх має відображати способи організації та функціонування системи, а також характеризувати форми відображення у відповідних процедурах соціальних процесів і закономірностей. Тому механізм протидії злочинності, на відміну від механізму управління, має таку специфічну структурну ознаку як процес провадження діяльності із властивими їй цілями, завданнями, функціями, методами, принципами тощо.

Водночас поняття «механізм» може бути використане в цьому випадку для характеристики функціонування системи протидії дитячій злочинності, в якій відображається специфічна діяльність як системного цілого. У ньому фіксуються найбільш загальні й істотні риси, зв'язки між потребами та конкретними видами діяльності з їх задоволення, тобто досягнення певного результату від цього виду діяльності. Тому, незалежно від усіх інших аспектів та нюансів, саме ставлення до механізму протидії злочинності як цілісного системного функціонуючого утворення повинне обумовлювати його розуміння.

Щодо визначення дефініції підтримуємо думку О. Литвинова та Я. Ступника, які під механізмом протидії злочинності розуміють системне утворення (взяту в єдності всю сукупність) норм, принципів, інститутів (державно-правових і суспільно-політичних), форм, методів і засобів (організаційних, правових, економічних, соціально-психологічних), зв'язків і відносин, за допомогою яких забезпечується кримінологічний вплив на специфічні об'єкти для досягнення поставлених цілей [11, с. 62].

Відповідно, механізм протидії дитячій злочинності являє собою сукупність форм, методів і засобів, за допомогою яких відповідними суб'єктами здійснюється різноманітна діяльність у сфері протидії дитячій злочинності.

Таким чином, з урахуванням вищевикладеного, механізм протидії дитячій злочинності є складовою частиною системи протидії злочинності. Тобто досліджуваний механізм формується й функціонує в межах конкретної системи. Система протидії злочинності постає як основа реалізації потенціалу механізму протидії злочинності неповнолітніх у цілому. Розкриття елементів проаналізованих понять може бути темою подальших наукових досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДжЕРЕЛ:

1. Цветков В.В. Демократія і державне управління: теорія, методологія, практика : монографія / В.В. Цветков ; Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. – К. : ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2007. – 336 с.
2. Кицюк В.П. Кримінологічні засади діяльності суду у сфері протидії злочинності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / В.П. Кицюк. – Харків, 2013. – 19 с.

3. Литвинов О.М. Соціально-правовий механізм протидії злочинності в Україні (теоретичні та практичні засади) : дис. докт. юрид. наук : 12.00.08 / О.М. Литвинов. – Харків, 2010. – 432 с.
4. Кустовська О.В. Методологія системного підходу та наукових досліджень : курс лекцій / О.В. Кустовська. – Тернопіль : Економічна думка, 2005. – 124 с.
5. Щокін Г. Система управління і її закони / Г. Щокін // Персонал. – 2005. – № 10. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://personal.in.ua/article.php?ida=147>.
6. Круглов В.В. Теоретичні основи механізмів управління державним майном / В.В. Круглов // Державне будівництво : електронне наук. фахове видання Харків. регіон. ін-ту держ. управл. Націон. акад. держ. управл. при Президентові України. – 2011. – № 2. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2011-2/title.html>.
7. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад. : Ю.П. Сурмін, В.Д. Бакуменко, А.М. Михненко та ін. ; за ред. Ю.В. Ковбасюка, В.П. Трошинського, Ю.П. Сурміна. – К. : НАДУ, 2010. – 820 с.
8. Бурбика М.М. Поняття та елементи механізму координаційної діяльності органів прокуратури [текст] / М.М. Бурбика // Науково-теоретична конференція викладачів, аспірантів, співробітників та студентів юридичного факультету (Суми, 20 квітня 2011 р.) : тези доповідей : у 3 ч. / Відп. за вип. : С.І. Дегтярьов, В.І. Горевий. – Суми : СумДУ, 2011. – Ч. 2. – С. 11–17.
9. Ларіна Р.Р. Державний механізм забезпечення інформатизації системи охорони здоров'я : монографія / Р.Р. Ларіна, А.В. Владзимирський, О.В. Балуєва ; за заг. ред. В.В. Дорофійка. – Донецьк : ТОВ «Цифрова типографія», 2008. – 252 с.
10. Державне управління в Україні: наукові, правові, кадрові та організаційні засади : навч. посібник / В.Т. Білоус, С.Д. Дубенко, М.Я. Задорожна та ін. ; за заг. ред. Н.Р. Нижник, В.М. Олуйка. – Львів : Вид-во Нац. ун-ту «Львівська політехніка», 2002. – 352 с.
11. Литвинов О. Механізм протидії злочинності / О. Литвинов, Я. Ступник // Публічне право. – 2011. – № 1. – С. 59–63.
12. Великий тлумачний словник української мови. Близько 40000 слів [текст] / упор. Т.В. Ковальова. – Х. : Фоліо, 2005. – 767 с. – (Бібліотека державної мови).

УДК 343.221:316.614.034

СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ ЯК ВАЖЛИВА ПЕРЕДУМОВА РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ КОЛИШНІХ ЗАСУДЖЕНИХ

SOCIAL ADAPTATION OF THE INDIVIDUAL AS AN IMPORTANT PREREQUISITE FOR RESOCIALIZATION OF FORMER PRISONERS

Крисюк Ю.П.,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри теорії та історії держави і права

Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Статтю присвячено аналізу поняття соціальної адаптації як основи успішної ресоціалізації колишніх засуджених. Розглядаються види й рівні адаптації особистості, співвідношення соціальної адаптації та соціалізації особи. Наголошено на тому, що соціальна адаптація й ресоціалізація злочинця може бути визнана успішною виключно за певної рівноваги між загальносоціальною та груповою адаптаціями.

Ключові слова: соціальна адаптація, види адаптації, рівні адаптації, соціалізація, ресоціалізація, особистість, колишні засуджені.

Статья посвящена анализу понятия социальной адаптации как основы успешной ресоциализации бывших заключённых. Рассматриваются виды и уровни адаптации личности, соотношение социальной адаптации и социализации osoby. Отмечено, что социальная адаптация и ресоциализация преступника может быть признана успешной только при определенном равновесии между общесоциальной и групповой адаптациями.

Ключевые слова: социальная адаптация, виды адаптации, уровни адаптации, социализация, ресоциализация, бывшие заключённые.

Article is dedicated to the analysis of the concept of social adaptation as the bases of successful re-socialization of former prisoners. Are examined forms and levels of the adaptation of personality, the relationship of social adaptation and socialization of person. Noted that social adaptation and resocialization offender can be considered successful only when a certain balance between the general social and group adaptations.

Key words: social adaptation, the forms of adaptation, adaptation levels, socialization, re-socialization, former concluded.

Постановка проблеми. Проблема соціальної адаптації як основи успішної ресоціалізації колишніх засуджених – одна з центральних у процесі зменшення й подолання злочинності – перебуває на перетині кримінології та виправно-трудового права. Краще соціально адаптована особистість скоріше повертається до суспільства, відновлює соціально корисні зв'язки,

правовий статус громадянина. Саме тому заявлена тема була й залишається актуальною як важлива теоретична і практична проблема, що лежить в основі ефективного функціонування й удосконалення пенітенціарної системи України на сучасному етапі.

Стан дослідження. Окремі аспекти цієї проблеми розглядалися у працях Ю. Антоняна, В. Батир-